

ние века// Русская старина. 1897. Кн. 9, 10, 15. Русские Ведомости. 1897. № 180. 16. Пишкевич А.С. Южно-русский город вначале текущего столетия// Киевская старина. 1886. Т. XIV. 17. Беяшевский Н. Чернигов 80 лет тому назад// Киевская старина. 1888. Т. XXII. 18. Свод законов Российской империи Т. III. 1842. Прилож. л. ст. 935.

Надійшла до редколегії 25.05.98

І.А. Логвиненко, канд.іст.наук

О.А. Гавриленко, канд.іст.наук

**ОРГАНИ ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ В УКРАЇНІ ДОБИ
ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ
(березень 1917 р. – квітень 1918 р.)**

Розбудова незалежної держави України – тривалий і складний процес, сповнений протиріч та труднощів. Сьогодні ми розуміємо, що недостатньо проголосити незалежність, сформувати такі атрибути державності як кордони, структури влади, армію тощо, щоб мати міцну розвинену державу. необхідно, щоб всі ці складові працювали на суспільство, громадян, кожну конкретну людину.

Історія не знає випадків існування цивілізованої держави без органів, які б виконували правоохоронні функції, сліdkували за виконанням законів. Тому зрозуміло, що одним з найважливіших завдань сьогодення є створення дієвих органів охорони правопорядку. Це неможливо здійснити механічно, шляхом перенесення на наш ґрунт чужого досвіду, без урахування власної специфіки необхідно знати свою історію, використовувати традиції і досвід (як позитивний, так і негативний), що були накопичені народом України в період державного відродження 1917-1918 рр.

Як відомо, масові народні заворушення у Петрограді, що розпочалися 23 лютого 1917 р., стали початком кардинальних змін у всій Російській імперії, в тому числі й на Україні. До повсталих робітників приєдналися солдати і, таким чином, царський уряд лишився практично беззахисним. Єдиною його опорою залишилася поліція. У багатьох поліцейських дільницях столиці та інших міст відбулися екстрені наради, на яких висловлювалася впевненість у швидкому припиненні безладдя. У

ситуації, що склалася, уряд прагнув матеріально стимулювати органи охорони порядку. Городовим та околоточним наглядачам, іншим поліцейським службовцям, які робили спроби локалізувати заворушення, додатково видавалася спеціальна добова платня [19, с. 17].

Однак зусилля поліції виявилися марними – царизм було повалено. Разом з ним припинили своє існування і царські органи охорони правопорядку. За свідченням Г.І. Петровського, «... частину поліцейських було перебито у лютевих боях, частину – схоплено і заарештовано, частина – переховувалась» [21, с. 15]. Так відбувалося скрізь. Поліція була буквально зметена. У багатьох містах України розлючений натовп громив поліцейські установи, чинив розправи над службовцями. Так, Кременчуцький поліцмейстер у телеграмі від 5 березня 1917 р. сповіщав Полтавського губернатора: «Багатотисячна маса солдат і народу силою звільнила до 200 заарештованих. Управління розшуку, канцелярія поліцмейстера розгромлені й пограбовані... Більшість чинів поліції сховалася від загрози розстрілу. Виконання поліцейських функцій припинилося» [3, с. 77-78]. Слід зазначити, що боротьба проти поліції асоціювалася у населення з боротьбою проти старого режиму.

Багато з рад, що були утворені у ході лютевих подій 1917 р., починали свою діяльність саме з прийняття постанов про ліквідацію поліції, роззброєння та арешт поліцейських. Так було у Юзівці, Краматорську, інших містах та селищах [19, с. 18].

Тимчасовий уряд, створений 2 березня як найвищий орган державної влади на період скликання Всеросійських Установчих зборів, змушений був рахуватися з настроями народу. Тому він, вже «post faktum», санкціонував ліквідацію поліції й жандармерії: 6 березня було видано постанову про ліквідацію корпусу жандармів, а 10 березня – скасовано департамент поліції [4, с. 23; 19, с. 19]. Так було знищено професійні органи охорони правопорядку, що мали величезний досвід боротьби зі злочинністю, охорони особистих та майнових прав громадян.

Оцінюючи цей акт, Д.І. Дорошенко, який у той час був помічником Київського губернського комісара і в силу своїх обов'язків брав участь у ліквідації поліції, пізніше писав: «І тоді, й тепер вважаю за одну з найбільших державних помилок Тимчасового правительства зруйнування

одним почерком пера такої складної, спеціальної й необхідної, особливо в переходові часи, інституції, як поліція. Нема що казати, стара російська поліція була з багатьох поглядів дуже погана, вживано її не для тої мети, для якої вона по суті призначалась, її треба було переформувати, реорганізувати, але руйнувати її цілком згори донизу ... не було жодної рації» [12, с. 133].

Ліквідація старої системи правоохоронних органів призвела до різкого загострення криміногенної ситуації. Особливо далось взнаки те, що у ході революції з тюрем на волю вийшли тисячі в'язнів, як політичних, так і кримінальних. Сучасник тих подій писав: «Кримінальний світ ринув у збуджене й схвильоване суспільство і розчинився в ньому. Скоро це відчулося. Держава здригнулася від злочинів...» Період після лютневої революції відзначається «самими зухвалими грабунками серед біла дня», а ввечері та вночі – грабунками під виглядом обшуків, розкраданням державного майна і грошей, «легкість здійснення якого спокушала навіть немовлят» [15, с. 68]. За таких умов особливо гостро поставало питання про необхідність якнайшвидшого створення нової системи охорони правопорядку.

Концепцію її побудування було проголошено вже на другий день після утворення Тимчасового уряду: «Заміна поліції народною міліцією з виборним начальством, підпорядкованим органам місцевого самоврядування» [19, с. 20]. Така точка зору була близька до думки лідерів Центральної Ради і перш за все М.С. Грушевського, який сформулював її пізніше, у квітні 1918 р., у брошурі «На порозі нової України»: «Ми відкидаємо поліційно-бюрократичний устрій й хочемо оперти нашу управу на широких основах самоврядування... Державність наша зрікається тих формальних засобів – так би сказати – каналів, котрими інші державні організації проводять і закріплюють в верствах громадянства ідеї державності, послуху, обов'язковості і пієтизму для неї, роблять їх провідним мотивом діяльності громадянина». Таким чином, обов'язки охорони «громадських вільностей і демократичного устрою» Грушевський пропонує покладати на органи «самоохорони» [9, с. 172-173]. «Нормальною формою охорони для держави демократичної являється всенародна міліція», – наголошував він [9, с. 174].

Для загального керівництва органами охорони правопорядку Тимчасовий уряд створив у складі Міністерства внутрішніх справ Тимчасове управління у справах громадської поліції та у справах особистої та майнової безпеки громадян, а 15 липня 1917 р. цей орган було перейменовано на Головне управління у справах міліції та забезпеченню особистої і майнової безпеки громадян. Практично вирішити питання організації міліції на місцях зобов'язувалися губернські комісари [19, с. 20]. Безпосереднє керівництво міліцією покладалося на органи самоврядування [29, с. 415].

У ході організації міліції надзвичайно гостро постало питання про кадри. Тимчасовий уряд розумів, що для ефективного виконання обов'язків новостворена міліція не може обійтися без кваліфікованих спеціалістів. Тому робилися спроби хоча б частково зберегти поліцейські кадри. 15 березня Тимчасовий уряд надав губернським комісарам право вирішувати питання про прийняття на службу до міліції «достойних з числа колишніх чинів поліції та корпусу жандармів» [4, с. 59; 19, с. 21]. Але, як зазначав Д.І. Дорошенко, подальші телеграми з Петрограду по суті зводили нанівець цей дозвіл [12, с. 134]. Тому у новоутворенні органи прийшло багато гімназистів, студентів, представників інтелігенції, що були готові на громадських засадах брати участь в охороні правопорядку. Крім того, на першому етапі до міліції вступила значна кількість робітників, однак дуже скоро більшість з них залишила службу, бо власники підприємств не оплачували їм дні, зайняті виконанням міліцейських обов'язків [24, с. 15]. Ще одним соціальним джерелом поповнення міліції були солдати, що видужували після поранень, одержаних на фронтах світової війни, і не бажали повертатися до діючої армії, а також солдати-інваліди [2, с. 79]. Звичайно, така міліція була некомпетентною і не могла ефективно виконувати свої функції. Саме те, що міліція «складалася з людей непідготовлених, нетямучих, а в своїх низах навіть з усяких гультіпак і заволок», дозволило Д.І. Дорошенку назвати її «карикатурною організацією» [12, с. 133].

Такий стан речей не міг не турбувати Тимчасовий уряд, який намагався виправити ситуацію, упорядкувавши кадрову політику органів охорони правопорядку.

Правові засади організації та діяльності міліції визначалися в постанові «Про заснування міліції» і у Тимчасовому положенні про міліцію, які були видані 17 квітня 1917 р. [5, с. 537]. Вони запроваджували достатньо високий освітній ценз для керівного складу. На посади начальників міліції та їх помічників призначалися особи, які звільнювалися міськими і повітовими земськими управами без визначення строку їхньої служби. Як наслідок, за таких умов до командного складу міліції ускладнювався доступ селян та робітників, що радянська історіографія розглядала як вияв «антинародності» міліції Тимчасового уряду. Через освітній ценз на посади начальників міліції, комісарів міліцейських ділень найчастіше призначалися адвокати – присяжні повірені та їх помічники, офіцери, які одержали відстрочки по службі чи офіцери-інваліди [19, с. 22].

Наприкінці літа – на початку осені 1917 р. ситуація в Україні різко загострилася. Хаос, анархія, безладдя поширювалося. Погроми та пограбування стали звичайним явищем. У більшості випадків їх ініціаторами виступали солдати, розбещені впливом соціалістичної пропаганди. Про це свідчить величезна кількість документів того часу. Типовим є звіт начальника Литинської повітової міліції Подільському губернському комісарові від 6 жовтня 1917 р.:

«...Масовий і анархічний розгром, пограбування і підпали заводів та економій ... стихійно почалися з приходом ... військових частин 2-го корпусу. Окремі групи п'яних і озвірілих солдат ... за масової участі місцевих селян вчинили розгроми, пограбування та підпали. Частину ... маєтків пограбовано та розгромлено солдатами 23-го піхотного запасного полку, а садиба Львова в Боркові розгромлена частиною кулеметної команди 15-го піхотного запасного полку, надісланій було з Вінниці для припинення безладдя» [2, с. 77].

За таких складних умов міліція виявила свою безпорадність. «Особиста та майнова безпека громадян вповні не забезпечена. Оскільки всі ці погроми чиняться озброєними полками, то міліція виявилася зовсім безсилою і нічим не може допомогти громадянам», – повідомляв Летичівський повітовий комісар 30 вересня [2, с. 75]. Міліція була позбавлена

можливості не лише відновити порядок, але навіть зібрати інформацію про заподіяні збитки та учасників погромів [2, с. 77].

Злочинні елементи буквально тероризували міліцію, особливо наприкінці 1917 р., коли, за словами відомого українського політичного діяча Є.Чикаленка, «республіка переходить в «ріжпубліку» [26, с. 31]. Розповсюдженими стали випадки нападів на міліцію, роззброєння міліціонерів, фізичних розправ над ними. Все це дає підстави зробити висновок про те, що в цей час «...міліція фактично не мала ніякої сили» [2, с. 85].

Масовий терор, а також той факт, що міліціонери одержували жалюгідну платню [2, с. 85], призвели до звичайного загострення кадрової проблеми. Документи того часу свідчать про «повальну втечу» з лав міліції [2, с. 75]. Начальник міліції Летичівського повіту розписувався у безсиллі перед прокурором Вінницького окружного суду, аргументуючи це «нечисленністю цивільної міліції»: на дільницю з 40 сіл – 6 міліціонерів-інвалідів [2, с. 79].

Таким чином, в надзвичайних умовах 1917 р. – початку 1918 р. цивільна міліція в Україні виявилася нездатною виконувати покладені на неї завдання. І напевне тут в першу чергу далася взнаки відсутність централізованого керівництва. Адже незважаючи на те, що вже з моменту утворення Генерального Секретаріату і прийняття його статуту 29 червня 1917 р. до його складу входив Генеральний Секретар внутрішніх справ (з 28 червня 1917 р. до 25 січня 1918 р. В.Винниченко; з 29 січня до кінця лютого 1918 р. – П.Христюк [27, с. 8]), міліція підпорядковувалася не йому, а органам місцевого самоврядування. Лише з березня 1918 р., коли був сформований новий уряд на чолі з В.Голубовичем і міністром внутрішніх справ у його складі став М.Ткаченко, міліція була перепідпорядкована МВС [29, с. 415]. Однак залишалися лічені дні існування Центральної Ради і це вже не мало ніякого значення.

Крім цивільної міліції, функції охорони громадського порядку покладалися на військову міліцію. Коло джерел, які стосуються проблем створення та діяльності військової міліції є досить вузьким. Але існуючі матеріали дозволяють дійти висновку про те, що ця структура являла собою «зовсім незначну силу», нездатну кардинально впливати на хід подій в Україні [2, с. 75, 89]. Хоча у ряді випадків вона, на відміну від цивільної міліції, робила спроби припинити масові порушення громад-

ського порядку, захищати особисті та майнові права громадян [2, с. 86-87]. Не мали позитивного результату й спроби органів місцевого самоврядування взяти ситуацію під контроль за допомогою створених «Повітових комітетів по боротьбі з анархією», що спиралися на силу регулярних військових частин [2, с. 77] та селянських добровільних дружин самооборони [2, с. 89].

На увагу заслуговує також історія ще одного формування, яке в той час виконувало функції охорони громадського порядку – Вільного Козацтва, створеного на допомогу народній міліції [6, с. 12-13]. В науковій літературі Вільне Козацтво характеризується як міліцейсько-військова чи народно-військова організація [14, с. 378; 13, с. 281; 18, с. 18]. Виникла вона внаслідок революційних подій лютого – березня 1917 р. з метою захисту особистої та майнової недоторканості населення. У створенні Вільного Козацтва в першу чергу були зацікавлені найбільш заможні верстви селян, які і ставили більшість у цих формуваннях [23, с. 34], хоча у деяких з них переважав бідняцький, люмпенізований елемент.

Відомо, що перші формування Вільних козаків зорганізувалися вже в березні 1917 р. у Звенигородському повіті Київської губернії. Згодом процес організації козацтва почав швидко поширюватися на всю Київщину, Чернігівщину, Катеринославщину, Полтавщину, Херсонщину та Кубань [25, с. 37-38; 14, с. 86-87].

Організація Вільного Козацтва мала чітку структуру, основою якої була сотня, що складалася з мешканців одного села без визначення кількості членів. Були сотні з 35 козаків, а були (як у с. Кирилівка Звенигородського повіту) і по 1000 чоловік. У середньому сотня нараховувала біля 200 козаків [28, с. 426]. Козаки сотні обирали старшину (сотника, писаря, скарбничого, хорунжого, бібліотекаря). Кожна сотня мала канцелярію і бібліотеку, а також свій прапор.

Сотні однієї волості складали курінь, курені повіту – полк, а полки всієї округи об'єднувалися в кіш. Курінну старшину, що складалася, як і сотенна, з п'яти чоловік, обирали сотні волості, полкову – курені повіту, а кошову – полки округи [14, с. 379].

В жовтні 1917 р. на Всеукраїнському з'їзді Вільного Козацтва в Чигирині, що зібрав 2000 делегатів від 60 тис. козаків, було обрано Ге-

неральну Раду, до складу якої увійшли наказний атаман, генеральний писар, генеральний обозний, генеральний суддя, три генеральних хорунжих і три генеральних осавули [14, с. 380]. Отаманом всього Вільного Козацтва було обрано начальника Першого Українського Корпусу генерала П.Скоропадського [17, с. 9].

Соціалістична більшість Української Центральної Ради з самого початку з підозрою ставилася до формування козацьких дружин, а після того, як Отаманом Вільного Козацтва було обрано П.Скоропадського, підозрілість ця подвоїлася. Вільному Козацтву не відпускали коштів, не видавали зброї, поширювали чутки про його «контрреволюційні» наміри [10, с. 91]. Тільки висени 1917 р. українські соціалісти роблять спробу поширити на нього свій вплив та керівництво. Ці спроби звелися до вироблення статуту та агітації серед козаків з метою створення з них добровільної міліції з виключно поліцейськими функціями [28, с. 426]. Головним завданням Вільного Козацтва вони вважали «удержати непо-рушно порядок та спокій населення, зберігати хазяйство і все добро на-родне від нищення і грабування та взагалі стояти на сторожі спокою і порядку на Україні» [25, с. 38].

Дійсно, в умовах анархії, що поширювалася, це було надзвичайно необхідно. але деякі місцеві чиновники помилково вбачали у Вільному Козацтві панацею від усіх бід. Так, Подільський губернський комісар Степура, змальовуючи критичну ситуацію у Ново-Ушицькому повіті, 12 січня 1918 р. просив Генеральний Секретаріат внутрішніх справ «пер-шим поїздом чи іншим шляхом відправити в Нову Ушицю курінь «Ві-льних Козаків», які б без політичного базікання, силою зброї показали, що тверда державна влада на Україні існує. «Вільні Козаки» повинні з першого ж дня переловити, домовившись з міліцією, грабіжників, зло-діїв, «благонамеренных дураков – анархистов», вжити рішучих захо-дів ... (для забезпечення порядку – авт.). Всілякі самочинства припиня-ли б, не зупиняючись перед арештами навіть більшості сільських «ле-гальних» злочинців – комітетчиків». Крім того, губернський комісар во-дночас рекомендував направити у найбільш неспокійні повіти «інструк-торів з організації «Вільного Козацтва», дати їм певні грошові аванси та зброю» [2, с. 90].

Однак більшість представників місцевої адміністрації аж ніяк не поділяли його сподівань на допомогу Вільного Козацтва у справі відновлення правопорядку. Так, скликаний В.Винниченком у Києві 3 жовтня 1917 р. з'їзд губернських та повітових комісарів Київщини, Чернігівщини, Полтавщини, Волині та Поділля більшістю у 25 голосів проти 20 при 5, що утримались, висловився проти Вільного Козацтва, оскільки «завдяки некультурності, неорганізованості, і нахилу широких мас іти за різними демагогічними гаслами, озброєння широких верств людності може знищити завойовану свободу і стати на перешкоді заведенню ладу на місцях» [11, с. 150-151].

І такі побоювання були небезпідставними. Навіть П.Скоропадський пізніше змушений був визнати, що «деякі сотні приймали характер розбишацьких організацій. На чолі останніх звичайно стояли всякі авантюристи, рідко ідейні, здебільшого такі, що мали в тому свої особисті інтереси, а то й просто шукали зручного випадку поживитись чужим добром» [23, с. 34]. Така «діяльність» Вільного Козацтва набула значних масштабів, що змусило Чигиринську міську думу у середині жовтня 1917 р. прийняти постанову про утворення «Комітету громадської безпеки» для боротьби з самовільними арештами і конфіскацією майна, що здійснювалися вільними козаками [1, с. 299]. Так що даремно у січні і 1918 р. начальник Могилівської повітової міліції (Подільська губ.) висловлював жаль з приводу того, що у їхньому повіті «Вільне Козацтво з паперового царства у реальне життя не перейшло» [2, с. 89].

Разом з тим слід зазначити, що за своїми потенціальними можливостями організація Вільного Козацтва за певних умов могла б стати дієвим органом охорони правопорядку. В цьому відношенні можна погодитися з думкою П.Скоропадського, який вважав, що «козака організація, коли зуміти її як слід направити, може стати такою здоровою силою в національному русу, яка, може, і змогла б врятувати Україну від загального розкладу, що сильно вже давав себе почувати не тільки серед війська, але і в різних верствах громадянства» [23, с. 35].

Очевидно саме необхідністю навести порядок у лавах Вільного Козацтва, з одного боку, а з іншого – покласти на нього ще й завдання по обороні України від більшовистських військ, що насувалися з північного сходу, була обумовлена передача його у січні 1918 р. з підпорядкування

Генеральному Секретаріату внутрішніх справ у підлеглисть Генеральному Секретаріатові військових справ [13, с. 281]. Згодом, у лютому – березні, загони Вільного Козацтва відіграти досить значну роль у боях з військами Раднаркому Росії, а в березні – квітні на вимогу німецького командування вони були роззброєні та розформовані [13, с. 281; 14, с. 381].

Характеризуючи органи охорони громадського порядку в Україні 1917 р. – початку 1918 р., не можна обминути увагою і так звану «пролетарську міліцію», що створювалася більшовиками на заводах та фабриках, переважно в містах Східної та Центральної України і включала загони «робітничої міліції» та Червоної гвардії. Але, оскільки питанням їх організації та діяльності присвячена досить значна кількість наукових праць [7; 8; 20; 22], автори вважають за можливе детально не зупинятись на даній проблемі.

Зазначимо лише, що на ці органи покладалося подвійне завдання. З одного боку – охорона громадського порядку, особистості та майнових прав громадян, а з іншого – ці загони мали становити збройну силу «пролетарської революції», являти собою орган «не тільки оборони, але й наступу» [16, с. 206].

Підводячи підсумки, необхідно зазначити, що органи охорони громадського порядку в Україні у 1917 р. – на початку 1918 р. не були сталими, а знаходилися на етапі формування, не виконували і не могли ефективно виконувати свої функції з ряду причин, серед яких можна визначити найголовніші: по-перше, органи охорони громадського порядку потребували насамперед централізованого керівництва; по-друге – стабільного фінансування; по-третє – зваженої кадрової політики, що включала б підготовку командного та рядового складу, здатного професійно виконувати свої обов'язки; виключення можливості проникнення до органів внутрішніх справ кримінального елементу; по-четверте, потрібна координація дій між органами муніципальної міліції та міліції, підпорядкованої центральним органам влади; по-п'яте, органам охорони громадського порядку необхідно мати чітку програму, спрямовану на забезпечення підтримки заходів міліції широкими верствами населення.

Все це дозволило б створити здорові, ефективно діючі органи охорони громадського порядку, здатні не тільки протидіяти кримінальному елементові, але й гарантувати захист особистих та майнових прав громадян.

1. 1917 год на Киевщине. Хроника событий. К., 1928. 2. К истории борьбы крестьянства Правобережной Украины против Центральной Рады и Временного правительства в 1917г.// Красный архив. 1941. № 2 (105). 3. Победа Советской власти на Украине. Сб.док. и материалов. М., 1967. 4. Сборник циркуляров Министерства внутренних дел за период март-июнь 1917г. Петроград, 1917. 5. СУ 1917. № 97. 6. Бенько О.П. Державно-правові аспекти політичного терору в Україні (1917-1953 рр.) / Автореф.дис. на здобуття наук. ступеня канд.юрид.наук. К., 1994. 7. Гарчев П.І. Боротьба за створення робітничої міліції на Україні в період двовладдя// Питання історії народів СРСР. Вип. 2. Харків, 1966. 8. Гарчев П.І. Червона гвардія Харкова в боротьбі за перемогу Радянської влади// Вісник Харківськ.ун-ту. 1967. № 22. Серія історична. Вип. 2. 9. Грушевський М.С. Хто такі українці і чого вони хочуть. К., 1991. 10. Дорошенко Д.І. Война и революция на Украине// Революция на Украине. По мемуарам белых. М.-Л., 1930. 11. Дорошенко Д.І. Історія України. 1917-1923 рр. Т.1. Доба Центральної Ради. Ужгород, 1932. 12. Дорошенко Д.І. Мої спомини про недавнє минуле (1914-1918) // Укр.істор.журн. 1992. № 6, 13. Енциклопедія українознавства. Т.1. К., 1993. 14. Історія українського війська (від княжих часів до 20-х років ХХ ст.). Львів, 1992. 15. Корольков Н.В. Среди цифр, дел, документов и живых работников Харьковского уголовного розыска// Красный страж. Сб.статей, материалов и рассказов о жизни и деятельности милиции и розыска УССР. Харьков, 1926. 16. Ленин В.И. В хвосте у монархической буржуазии или во главе революционного пролетариата и крестьянства?// Полн.собр.соч. Т.11. 17. Мірчук П. Від другого до четвертого універсалу. Торонто, 1955. 18. Мірчук П. Трагічна перемога. К., 1991. 19. Мулукаєв Р.С. Организационно-правовые основы становления Советской милиции (1917-1920гг.). М., 1975. 20. Онуфриенко М.Я. Борьба большевистских организаций за создание Красной гвардии на Украине в 1917г.// Борьба большевистских организаций за создание вооруженных сил пролетарской революции. К., 1957. 21. Петровский Г.И. К истории Советской милиции// Красный страж. Сб.статей, материалов и рассказов о жизни и деятельности милиции и розыска УССР. Харьков, 1926. 22. Рогожин А.И. Рабоче-крестьянская Советская милиция УССР в период иностранной интервенции и гражданской войны. Харьков, 1964. 23. Скоропадський П. Спомини. К., 1992. 24. Скрипник Н. О рабоче-крестьянской милиции// Красный страж. Сб.статей, материалов и рассказов о жизни и деятельности милиции и розыска УССР. Харьков, 1926. 25. Солдатенко В.Ф. Центральна Рада та українізація армії// Укр. іст.журн. 1992. № 6. 26. Чикаленко Є. Щоденники (1918-1919) // Слово і час. 1903. № 10. 27. Чисніков В.М. Наркоми і міністри внутрішніх справ України//

Іменем закону. 1995. № 50. 28. Юртик Г. Звенигородський кіш Вільного Козацтва// Млиновецький Р. Нариси з історії українських визвольних змагань 1917-1918 рр. Торонто, 1970. 29. Encyclopedia of Ukraine. Vol. III. – Toronto – Buffalo – London: University of Press Incorporated, 1993.

Надійшла до редколегії 11.11.96

Л.Д. Вострокнутов

**ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА В УКРАЇНІ ВІД ЧАСІВ КИЇВСЬКОЇ РУСИ
ДО ПОЧАТКУ XX СТ.: СОЦІАЛЬНО-НОРМАТИВНИЙ АСПЕКТ
(історіографічна ситуація та джерельна база)**

Новий етап життя України з моменту проголошення її незалежності і початку процесу посттоталітарного оновленого розвитку, проведення радикальних економічних реформ пред'явив/соціальне замовлення на дослідження маловивчених або «закритих» раніше тем, розширення українознавчої тематики. На наших очах створюється нова концепція історії України. У цьому контексті дослідження традицій фізичної культури українського народу з стародавніх часів до початку XX ст. в аспекті розвитку права набуває особливого змісту та значення.

По-перше, до сьогодні відсутні увагальніючі роботи з даної теми, а наявні в розпорядженні дослідників праці носять, як правило, загальноросійський характер. У них специфіка українського народу, на жаль, розпорошується в загальноросійському матеріалі, а наявні відомості надто фрагментарні. Подальше вивчення історії українського суспільства серед першочергових завдань ставить аналіз всіх напрямків такого багатогранного явища, як культура. Повною мірою це відноситься і до фізичної культури, яка є видом культури, становить собою специфічний результат людської діяльності, засобом фізичного удосконалення людей, виконання ними своїх соціальних зобов'язань у суспільстві, його виживання в умовах екологічної кризи, що посилюється, вимагає пильніше вдивлятися в досвід попередніх поколінь, бачити в ньому раціональні засоби гармонійного розвитку особи, перевірені століттями заходи підтримки фізичного і морального здоров'я. Знайомство з джерелами впевнюють в тому, що український народ зробив свій гідний внесок у скарбницю європейської культури з цього питання [1, с. 25].